El nomenament d'alcaldes durant el franquisme

Josep Clara

El personal polític dels ajuntaments franquistes va ser reclutat per mitjà de dos sistemes: a) la designació feta directament pel govern, d'acord amb el Decret de 30 de setembre de 1936 i l'Ordre de 30 d'octubre de 1937, i b) la designació per sufragi articulat orgànicament, a través de la família, el sindicat i les entitats del municipi. El procediment de la primera hora, dictat en plena Guerra Civil, va tenir validesa fins al 1948, en què s'arbitraren les eleccions controlades per terços, a fi de seleccionar persones notables dins el bloc de poder addicte.

El nomenament del càrrec d'alcalde, però, sempre va ser una facultat de l'autoritat superior. Primerament, en temps de l'ocupació de les poblacions, fou una competència de l'autoritat militar; després, i en l'avenir, ho fou del governador civil de torn, veritable virrei de la província.

La Llei de bases del règim local, aprovada el juliol de 1945 i refosa en el Decret de 24 de juny de 1955, va determinar explícitament que els alcaldes serien designats pel governador civil en les poblacions de menys de 10.000 habitants i pel ministre de la Governació en les restants i les capitals de província.

Aquesta fórmula de nomenament digital és la que perdurà fins a l'acabament del sistema, ja que les modificacions introduïdes el novembre de 1975, en el sentit que els alcaldes fossin elegits pels regidors, no es materialitzaren parcialment fins a la prime-

ria de 1976, i en la majoria dels casos hom es limità a ratificar el candidat que ja exercia el càrrec.

Els requisits que demanava la llei esmentada de 1945, per tal que una persona pogués ser nomenada alcalde, eren el fet de ser espanyol, més gran de 25 anys i tenir les condicions d'idoneïtat, competència i arrelament a la localitat. El càrrec era obligatori i gratuït, però en els municipis que superaven els 10.000 habitants podia assignar-se-li una quantitat fixa per a despeses de representació.

Les fonts d'informació o de pressió que condicionaren els diversos nomenaments foren, bàsicament, dues: el Partit Únic (FET i de les JONS, conegut també com el Movimiento) i la Guàrdia Civil. En determinats casos va tenir-se també en compte l'opinió del rector de la parròquia o la de personatges destacats als quals hom atribuïa una ascendència especial sobre la població afectada.

La documentació conservada a l'arxiu del Govern Civil de Girona és incompleta, però permet de resseguir la fórmula i el procediment seguit per als nomenaments i els cessaments d'alcaldes des del final de la dècada de mil nou-cents quaranta fins als anys seixanta. Els papers anteriors, des de 1939, s'han perdut. La documentació corresponent als darrers anys del franquisme és guardada en un local inaccessible als investigadors, perquè encara no ha passat a l'Arxiu Històric de Girona.

Els dos exemples que reportem tot seguit, referits a Torroella de Montgrí, poden ser paradigmàtics de la manera de fer durant la llarga vigència del règim del general Franco.

1951: Candi Mundet

L'alcalde Josep Vert, nomenat el maig de 1948, cessà el 30 d'oc-

tubre de 1950, després que li fos acceptada la dimissió presentada al governador Luis Mazo Mendo, que era qui l'havia escollit. Ell mateix, el dia 24, li agraí els serveis prestats.

En la carta de renúncia, datada el 16 d'octubre anterior, Josep Vert va justificar raonadament la petició, tot fent referència a un error involuntari, comès com a industrial, en el negoci particular: "ante el temor de verme envuelto en un proceso; considerando de que un Alcalde no debe presentarse jamás ante un Juzgado o ser tachado de abuso del cargo, ya que mi dignidad y moralidad no me lo permitiría, vengo a rogarle se sirva aceptar mi dimisión".

El mecanisme per triar el successor es posà en marxa el dia 25 d'octubre. El governador sol·licità al sotscap provincial del Movimiento que li fes arribar una terna de veïns de la població que fossin idonis per al càrrec.

La resposta li arribà el dia 11 de desembre, signada per l'inspector provincial del Movimiento Josep Franquet. Els tres noms proposats eren aquests: Candi Mundet Bernatallada, fabricant, casat, de 50 anys; Ramon Esquena Roca, fabricant, casat, de 44 anys, i Gabriel Quintana Alabau, propietari, casat, de 54 anys. L'escrit advertia clarament que el primer de la llista era "quien mejores condiciones reúne para el cargo propuesto". Havia estat alcalde de Torroella durant els anys 1939-1940 i 1946-1948.

L'informe particular precisava les qualitats i els antecedents de cada un dels candidats possibles i proposats a la terna.

De Candi Mundet Bernatallada s'afirmava: "Siempre ha sido persona de derechas ejerciendo cargos en representación de las mismas. Durante el Movimiento se pasó a la España Nacional por la frontera. Después de la liberación ostentó dos veces el cargo de Alcalde. Es Presidente de la Junta de Hombres de Acción

Católica. Su conducta personal pública y privada es inmejorable. Se le considera indicado para el cargo que se le propone".

Pel que fa a Ramon Esquena Roca, s'apuntava: "Es persona completamente afecta a la Causa Nacional ocupando desde hace mucho el cargo de Fiscal del Juzgado de Paz. Después de la liberación ocupó el cargo de concejal del Ayuntamiento. Su conducta moral pública y privada es buena".

Finalment, de Gabriel Quintana Alabau es consignava: "Es persona completamente afecta al Glorioso Movimiento Nacional permaneciendo al margen de los cargos públicos. Con anterioridad al Glorioso Movimiento Nacional había sido concejal del Ayuntamiento. Su conducta personal pública y privada es buena".

A petició del governador civil, el 22 de desembre, el tinent coronel de la Comandància de la Guàrdia Civil de Girona va emetre uns informes similars, els quals repetien les qualitats i els mèrits de llur personalitat.

A la vista de tot plegat, el dia 25 de gener de 1951, el governador Mazo Mendo va fer la proposta de nomenar Candi Mundet i la va enviar a la Direcció General d'Administració Local, a Madrid. Aquest organisme, dependent del Ministeri de la Governació, va aprovar-la el 5 de febrer.

El dia 17 d'abril de 1951, Mazo comunicà a Mundet el nomenament. La presa de possessió va celebrar-se el darrer dia d'abril de 1951.

1963: Gémino Jiménez

Per raons de salut, però segurament també pel desgast diari, Candi Mundet demanà el relleu, el mes d'abril de 1958.

Aleshores era governador el notari palamosí Josep Pagès Costart, qui no va fer cas de la petició o almenys no va formalitzar la substitució.

El procés que comportà el canvi d'alcalde no s'inicià fins el dia 11 de gener de 1963. En aquesta data, Valeriano Simón González, sotscap provincial del Movimiento, va creure que calia nomenar un nou batlle per a Torroella de Montgrí, atès que Candi Mundet havia demanat la substitució diverses vegades, duia més de deu anys al davant de l'Ajuntament i podia adduir *"su avanzada edad"*. Al mateix temps aprofità l'avinentesa per proposar el nom del candidat que havia de reemplaçar-lo: el camarada Gémino Jiménez Camps, "el cual se estima reúne las condiciones precisas de idoneidad para ocupar el cargo".

La proposta, aquesta vegada sense necessitat d'haver de demanar una terna, era acompanyada de l'informe sobre el candidat únic, del qual s'afirmava que havia nascut, el 1924, a Torroella. Tot seguit s'ampliava la informació: "Carece de antecedentes político-sociales con anterioridad al Glorioso Movimiento Nacional por razón de su edad, perteneciendo a familia considerada de orden. Después del Glorioso Movimiento Nacional se afilió al Frente de Juventudes, habiendo observado en todo momento intachable conducta. Es persona con probado espíritu de rectitud y honradez, perfectamente adicta a los principios de nuestro Movimiento y apta para el desempeño de cargos públicos y con completa independencia económica. Está afiliado a FET y de las JONS con la categoría de militante".

Consultada, posteriorment, la Guàrdia Civil, arribà el report complementari, signat el 2 de febrer de 1963 pel tinent coronel de la Comandància de Girona, on es deia que Gémino Jiménez era fill de Roses (noteu la discrepància amb l'informe del Movimiento) i que: "El epigrafiado es persona de intachable con-

ducta en todos los aspectos, carece de antecedentes político-sociales y está considerado adicto a la Causa Nacional. En la actualidad forma parte del Somatén Armado constituido en su localidad, tiene buena cultura, está bien considerado por las Autoridades locales y apreciado por todos sus convecinos, poseyendo independencia económica y viviendo del producto de un comercio de su propiedad. Posee personalidad y capacidad suficientes para el desempeño de cargos públicos, por lo que el Jefe que suscribe lo considera apto para los mismos".

El governador Víctor Hellín Sol, tenint en compte la coincidència dels informes, va fer la proposta reglamentària a favor de Jiménez i l'envià al Ministeri de la Governació, el dia 6 de febrer immediat. L'aprovació de la Direcció General d'Administració Local fou ràpida: el 19 del mateix mes.

El dossier de l'arxiu del Govern Civil consigna, però, que l'interessat fou informat en dues avinenteses, i no sabem exactament per què: el dia 1 de març i el 12 de juliol. La presa de possessió, en funció del segon comunicat, va ser el 30 de juliol de 1963.

Gèmino Giménez en una inauguració durant la seva etapa com a alcalde (foto Can Quintana)

Cloenda

Gémino Jiménez deixà el càrrec el mes de febrer de 1971, en temps del governador Victorino Anguera Sansó. Fou rellevat per Joaquim Vergés Benejam, que va tenir un mandat breu per culpa d'una malaltia greu que va impedir-li de continuar la tasca iniciada. El 16 de novembre de l'any següent era substituït per Ramon Ferrer Almar, que aguantà fins a les eleccions democràtiques de 1979.

Un relleu a l'Alcaldia: Joaquim Vergés deixa el càrrec a Ramon Ferrer. (Foto Can Quintana)

Tots els alcaldes esmentats, i per descomptat els qui els precediren des de la implantació del franquisme, foren fills de la primera autoritat de la província, però cada proposta i cada nomenament representà un compromís per a l'autoritat governativa. Per bé que en l'exemple de Torroella de Montgrí sembla que les dificultats no foren excessives, José M. del Moral, que exercí de governador civil a Ciudad Real i Guipúscoa entre els anys 1952 i 1961, ho expressà com a bon coneixedor de la problemàtica:

"El gobernador civil, desconocedor en principio de las personas idóneas para el cargo, ha de atenerse a informes y propuestas, muy difíciles de mantener en la obligada reserva, de personas de su confianza. Esto provoca contrainformaciones, más o menos interesadas, en las que generalmente se acentúan los aspectos negativos, reales o supuestos, que pueden concurrir en la persona sobre la que se centra la posible designación [...] Por otra parte y para aumento de sus dificultades, el gobernador civil se encuentra con el limitado número de posibles candidatos a la alcaldía, sobre todo en los pueblos rurales pequeños y medianos; con la inhibición y abstencionismo, no infrecuente, de personas que por su capacidad, preparación y representación estaban llamadas a prestar su colaboración, con la incompatibilidad de otras, vinculadas a intereses en pugna; o con la falta de ambiente y arraigo local de algunas, que haría que su designación se considerara como una imposición arbitraria, con la consecuencia de la falta de colaboración, incluso de la propia corporación municipal".

La tria de les persones idònies solia fer-se dins la pedrera dels afiliats al Partit Únic, que servia per distingir i premiar fidelitats. És prou sabut que Josep Vert va ser un home de la "vieja guardia". De Jiménez s'apunta clarament, en l'informe de la proposta, que s'havia format en la secció juvenil del Partit Únic i que era militant de FET i de les JONS. Pel que fa a Mundet, home d'Acció Catòlica, no ens consta si tenia el carnet de FET i de les JONS en el moment de la presa de possessió. El que sí sabem és que, durant els anys següents, podia acreditar la doble militància com a home d'Església i del partit del règim: durant el mes d'octubre de 1953, encapçalà la representació de falangistes torroellencs que es desplaçà a Madrid per tal de commemorar el vintè aniversari de la fundació de la Falange de José Antonio.

La durada del mandat dels alcaldes, més o menys llarga, depe-

nia de les circumstàncies personals i locals. Moltes vegades era el mateix interessat el que demanava el relleu, bo i al·legant raons de salut o d'haver complert prou anys al capdavant del consistori. En d'altres ocasions, la substitució obeí a irregularitats, impopularitat, desgast polític o a la mort. El canvi de governador civil també propicià la renovació de les alcaldies, perquè la concessió directa del càrrec era una manera d'aconseguir fidelitats més paleses.

En tot cas, la veu popular comptava poc en un règim no democràtic. Sense entrar a jutjar la tasca realitzada individualment, que aquest no és el tema d'avui, més que representants del conjunt de la població, els alcaldes del franquisme foren portaveus del règim, de qui els havia nomenat i podia cessar-los, i a qui havien de rendir comptes.